

מדריך למורה

בערכת חוברות זו הושקע עמל רב מתוך ניסיון של שנים רבות. משנה לשנה הלכה והתגבשה בתוכנו מתכונת זו של חוברות המסייעות למורה להקנות לילדים את ידיעת החומש וההתמצאות בו, ומסייעות לילדים להיפגש עם אותיות הקודש של התורה ולהחיות אותן בתוכם.

ב"ה החוברות מופצות ברחבי הארץ ומחוצה לה כבר מספר שנים וזוכות לתגובות נלהבות. משנה לשנה אנו משתדלים לשפר עוד ועוד את התוכן והצורה בעקבות הערות והארות שמגיעות מן הלומדים. תודה רבה לכל השותפים במלאכת הקודש!

אנו תפילה שיהיו אמרינו לרצון וימשיכו להתקבל בקרב המורים והתלמידים בשמחה ובטוב לבב.

להלן הקווים המנחים שהיו לנגד עינינו בכתיבת החוברות:

1. לימוד פשוטו של מקרא

הבנת הפסוקים - המטרה המרכזית שעמדה לנגד עינינו היא הבנת הפסוקים על ידי התלמידים, תוך מפגש בלתי אמצעי עם אותיות התורה. כשהילד קורא את הפסוקים מתוך החומש ומבין את לשון התורה, הקריאה בחומש הופכת להיות חוויה נעימה שנותנת סיפוק רב.

להבנת הפשט עשינו שימוש בעיקר במפרשים: רש"י, רמב"ן ורד"ק. בשלב ההסברה של הפסוקים ניתן לבקש מהתלמידים לסייע לנו בהבנת מילה מסוימת לפי ההקשר או השורש, או אזכורים דומים שמופיעים במקומות אחרים.

התמצאות בחומש - על בסיס זה, ניתן לבנות קומות נוספות, של התמצאות בחומש, והכרת המבנה הכללי, כך שהילד ירגיש "בבית" בשעה שהחומש פתוח לפניו.

שינון בנעימה - כשהילד מבין את מילות התורה ורואה בעיני רוחו את המבנה הכללי של החומש, הקריאה בחומש הופכת להיות ידידותית. השינון בנעימה תופס חלק מרכזי בהקניית האהבה לאותיות התורה ולשליטת הילד בנלמד.

קריאה מדויקת - המורה יקפיד על דיוק בעיצורים ובתנועות (מלעיל, מלרע ומפיק) ועל פיסוק נכון בשעת הקריאה.

התמקדות בפשטי המקראות - דרכנו היא להתמקד בפשטי המקראות, כפי שהורנו חכמינו ז"ל: "אין מקרא יוצא מדי פשוט". לימוד דרשות חז"ל שאינן כפשוטו של מקרא עלולות לבלבל את הילד בהבנת פשט הפסוקים, וכן עלולות לערער את בטחונו במילים הכתובות בתורה. כמובן שדברי חז"ל הינם דברי אלקים חיים שעברו במסורת מדור לדור עד משה בסיני, אך העיסוק בהם מתאים לגיל מבוגר יותר.

2. שפה, סגנון ודרכי המחשה

משקל רב יש לאווירה הנעימה שמשרה המורה בכיתה בשעת הלימוד ולעוצמת החוויה המועברת אל הילדים. השפה והסגנון ודרכי המחשה, בונים אצל הילד את היחס הנכון לאותיות הקודש של התורה.

הסברה בעזרת אמצעים שונים ומגוונים, כמו גם רישום ואיור על הלוח, הפעלת התלמידים ודאגה לאווירה חגיגית במיוחד לקראת מאורעות כמו קריעת ים סוף או מתן תורה וכדו', אלה אמצעים הכרחיים שתורמים תרומה רבה לחוויית הלמידה, ועל כל מורה להפעילם לפי כישוריו.

יחד עם זאת יש להיזהר שלא להפוך את השיעור כולו ל"הצגה בהמשכים", ולאבד בכך את הערך המרכזי שבהקניית דרכי הלמידה והעיון.

מלבד זאת, דרכי ההמחשה השונים דורשים זהירות יתירה, לבל נמעיט בקדושתם של אותיות התורה בעיני הילדים. עלינו להפגיש את הילדים עם קדושת האותיות והדמויות, ואם למען החוויה תתמעט בעיני התלמיד קדושת אות אחת שבתורה ח"ו, יצא שכרנו בהפסדנו.

3. העברת תכני התורה אל עולמם של הילדים

כשאנו לומדים עם הילדים חומש, חובה עלינו לקבוע בליבם את היחס המתאים לפסוקי התורה.

עלינו לזכור תמיד שבלימוד התורה אנו נפגשים עם דבר ה' אשר הופיע בקולות וברקים על הר סיני, ושעם ישראל קבל אותו בחרדת קודש נוראה. ממילא, גם יחסנו אל התורה ואל גדולי האומה המופיעים בחומש חייב להיות מתוך חרדת קודש. יחד עם זאת רצוננו לעורר בילדים את אותן המידות המופיעות אצל גדולי האומה, על כן, כדי לעשות הפרדה בין קודש לחול, כשנלמד את הפסוקים נזהר מלעבור מיד ולהשליך מהם אל עולמם של הילדים, אלא נקפיד לערוך אתנחתא ראויה, ורק לאחר מכן נתייחס לאותם הערכים העולים מהפסוקים ולהשלכה שלהם על עולמם של הילדים.

לדוגמא: כשנלמד בחומש בראשית על המריבה בין רועי אברהם ובין רועי לוט, על צערו של אברהם והדרך הנעימה בה פתר את המריבה, לא נשליך זאת מיד על עולמם של הילדים ונאמר: "אתם רואים ילדים, כך ראוי להתמודד ולפתור מריבות. ואיך היום בבוקר כשיצאתם לחצר וכו'". ברם, בזמן אחר, או אפילו באותו שיעור לאחר שנסגור את החומש, אפשר לומר: "ילדים, כשלמדנו היום על המריבה בין הרועים, הלימוד עורר בלבי רצון עז להתנהג בזהירות ובעדינות כלפי הזולת. מה דעתכם...?".

4. חוברות עבודה

חוברת לכל פרשה - לכל פרשה חוברת משלה. חלוקה זו נותנת לילד תחושה של סיפוק ושמחה עם סיום החוברת והתחלת החוברת הבאה אחריה, ומאפשרת למורה לאסוף את החוברות מהילדים ולבדוק את עבודתם. המעקב אחרי עבודת הילדים, והענקת ציון על עבודתם, עוזרים למורה להיות ערני להתקדמותם.

חזרה וכתיבה בעזרת הפניות ממוקדות - חוברת העבודה מפעילה את הילדים ונותנת להם הזדמנות לחזור על מה שלמדו בכיתה בדרך של כתיבה. הכתיבה בחוברת מפעילה את הילד ומאפשרת לו לקצור את פירות הלמידה. הילד חוזר אל הפסוקים המוכרים לו בעקבות ההפניות הממוקדות שבחוברת ועונה על השאלות.

התמצאות בחומש - החלוקה הברורה לנושאים ופסוקים ממקדת את הילד ועוזרת לו להתרכז ולהגיע אל התשובות בנקל, ומקנה לו את מיומנות ההתמצאות. לכך מצטרפת טבלת הנושאים שבפתח החוברת, הנותנת תמונה שלמה של הפרשה ושל החומש כולו.

השאלות בחוברת מחייבות את הילד לפתוח את החומש, למצוא את הפסוק המתאים, ולענות תשובה מתאימה, כך שלא החוברת עיקר אלא אותיות התורה. בעזרת השאלות המנחות קונה הילד את הביטחון לפתוח חומש ולהרגיש שהוא מבין את הפסוקים.

הוראות ברורות ומגוונות - השאלות בחוברות מנוסחות בשפה קולחת ובהירה, ומתאימות לגיל הילדים. הגיון שבהוראות (הקף, העבר קו, ענה בלשון התורה, בלשוןך, השלם, היעזר בתרמילון, ועוד) מאתגר את הילדים ונותן להם תחושה של התחדשות.

איורים - האיורים המעטרים את החוברת תורמים תרומה נוספת להבנה ולחווייה הלימודית של הילד. האפשרות לצבוע את האיורים מחברת את הילדים ונותנת להם לחוש את הנלמד מזווית נוספת.

הקרנה על הלוח – קיימת אפשרות לקבלת קובץ המאפשר להקרין את דפי החוברת על הלוח, ובעזרתן לעבור עם התלמידים על השאלות. ניתן להזמין תלמידים ללוח, כדי להשיב על השאלות, או להיעזר באיורים במהלך הסברת הפסוקים.

5. חוברות חברותא

הדרך הטובה ביותר להטמיע בקרב הילדים את הבנת הפסוקים ומבנה הפרשיות, היא דרך של שאלות ותשובות. השאלות שבחוברות מנוסחות באופן תמציתי ובהיר, ומלוות את הלמידה פסוק אחר פסוק. בין השאלות משולבות שאלות אתגריות יותר המסומנות בסימון מיוחד.

השאלות שבחוברות יכולות לסייע לשלוש מטרות:

א. בעזרתן יוכל המורה לסכם את יחידת הפסוקים הנלמדת תוך הפניית השאלות לילדים, ובדיקת רמת ההבנה של הנלמד.

ב. בעזרתן יכולים התלמידים לבחון זה את זה. העובדה שבחוברת משולבות גם התשובות, נותנת הזדמנות שווה לתלמידים החלשים לבחון את חבריהם מתוך עמדה של ביטחון. לקראת מבחן או בסיכום נושא ניתן לתת לילדים פרק זמן שבו האחד בוחן את חברו.

ג. בעזרתן יכולים ההורים להיות שותפים בחוויית הלמידה, ולחזור עם ילדיהם על הנלמד. המורה יוכל להדריך את ההורים בדף הקשר עד היכן עליהם להתקדם, ולערוך מעקב שבועי אחרי הלימוד המשותף של ההורים עם הילד בעזרת הסימונים שבחוברת.

הערה: במהלך השיעור חוברות ה"חברותא" תהיינה בתיקי הילדים ולא על השולחן, אלא אם כן ביקש המורה להוציאן.

6. מעלות התורה

הבנת הפסוקים ותחושת החיבור לאותיות התורה, יחד עם החווייה הלימודית, יבנו אצל הילד רצון פנימי להתחבר אל "הטוב והישר" (ראה אגרות הראי"ה ח"א עמ' ריח).

בחוברת חברותא ישנן שאלות מיוחדות, המסומנות ומופיעות תחת הכותרת "מעלות התורה", ומטרתן להאיר ולכוון את התלמיד לאותם מסרים הכוללים בתוכם מידות טובות, הן מידות שבין אדם לחברו כמו אהבת הבריות, הרצון להיטיב, הכבוד לזולת, הצדק והיושר, הענוה והצניעות וכו' הן מידות שבין אדם למקום כמו אמונה, אהבת ה', יראת ה', ההליכה בדרכיו, ועוד מידות רבות הנלמדות מן התורה.

בלימוד הפסוקים ניתן מקום מרכזי למסרים אלה, ובכך נבנה את הטוב והישר אצל הילד.

7. דרשות חז"ל

תורה שבכתב ותורה שבעל פה מהווים חטיבה אחת, כפי שהורונו חז"ל. וכך דרשו על הפסוק: "אלה החקים והמשפטים והתורה אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה" (ויקרא כו, מו). "תורות" בלשון רבים, "אחת בכתב ואחת בעל פה - מגיד שכולם נתנו למשה מסיני" (רש"י).

בדרך כלל איננו מביאים דרשות שאינן כפשוטו של מקרא, כדי לא לבלבל את הילדים, אך במקומות בהם הבאנו מדברי חז"ל, ננצל זאת כדי לחזק בקרב הילדים יסוד זה של אחדות התורה.

מלבד זאת, נדגיש באוזניהם את היחס הראוי לדברי חז"ל - יחס של חרדת קודש לכל דבר מדברי רבותינו חז"ל.

לעתים נביא גם דרשות חז"ל שאינן כפשוטו של מקרא, אבל יש בהן רעיונות המעוררים בילד מידות טובות, יראת ה' וכדו'.

8. מקור לדברים הנאמרים

עלינו להיות נאמנים לנאמר בפסוקי התורה ובדברי חז"ל, לכן נזהר מלספר דברים שאינם כתובים בתורה שבכתב או בתורה שבעל פה, ושתי סיבות לדבר:

האחת - שמא דברים אלו אינם נכונים, והשניה - כדי שהילדים לא יחשבו שסיפורים אלה כתובים בתורה ומהווים חלק ממנה.

כמובן נשתמש גם בדברי מפרשי התורה, ראשונים ואחרונים, שגם דבריהם דברי קודש.

בסיפור בעל פה ניתן להוסיף נופך, אולם בתנאי שהדבר בנוי בבסיסו על המקורות.

9. הצעה למבנה השיעור

זמן	מבנה השיעור
כ-10 דקות	• כתיבה על הלוח: נושא השיעור ומיקומו בחומש. • הקדמה כללית קצרה • המורה יפתח בשינון הפסוק הראשון של היחידה, בקריאה מדויקת ומוטעמת, תוך חלוקת הפסוק לקטעים קצרים, והילדים יחזרו אחריו. • המורה ישוב על הפסוק, וישלב הסברה פשוטה של המילים. • הילדים ישננו את הפסוק פעמיים בקריאה מדויקת ומוטעמת. • המשך לפסוק הבא כנ"ל עד סיום היחידה (אם היחידה ארוכה ניתן לחלקה).
כ-15 דקות	• הסבר כללי חווייתי, בשילוב של איור, תרשים, הצגה וכדו' (ניתן לשתף את התלמידים. כשמתנהל דו שיח בפסוקים, ניתן לתת לתלמידים לנהל את הדו שיח ביניהם). • שינון נוסף של כל היחידה.
כ-10 דקות	• המורה יפנה שאלות לילדים - על פי חוברת חברותא. • המורה ישאל שאלת אתגר מעמיקה (מסומנת בסימון מיוחד). • המורה ישאל שאלות עם מסרים חינוכיים (ניתן להרחיב בכך לפי ההרגשה).
כ-10 דקות	• הילדים יעבדו בחוברת העבודה.